

Les traduccions (o la manca de traduccions) de literatura alemanya contemporània al català

Joan Ferrarons i Llagostera

Ramon Monton

Arnau Pons

Anna Soler Horta

Resum

A la taula rodona de les VIII Jornades sobre Traducció i Literatura, dedicades a «La impaciència del cor: l'aspiració germànica de Maragall a Fontcuberta», hi van participar els traductors Joan Ferrarons, Ramon Monton, Arnau Pons i Anna Soler Horta, que van exposar les seves experiències personals com a introductors de literatura alemanya contemporània al sistema català en diferents àmbits, com ara la narrativa, la poesia, el teatre o la literatura infantil i juvenil.

Paraules clau: traducció; literatura alemanya contemporània; món editorial.

Abstract. *Translations (or their lack thereof) from contemporary German literature into Catalan*

In the VIII Jornades sobre Traducció i Literatura (8th Conferences on Translation and Literature), dedicated to the aim of transferring German literature into Catalan from Joan Maragall to Joan Fontcuberta, a round table was held by the translators Joan Ferrarons, Ramon Monton, Arnau Pons and Anna Soler Horta. They explained their experiences when introducing contemporary German literature into the Catalan system, whether it was narrative, poetry, theatre or children and young adult literature.

Keywords: translations; contemporary German literature; publishing world.

Sumari

1. Breu balanç crític de la traducció alemanya-català de literatura contemporània (Joan Ferrarons i Llagostera)
2. El plaer de la bellesa (Ramon Monton)
3. Aquesta Alemanya... (Arnau Pons)
4. La meua experiència com a traductora de l'alemany al català (Anna Soler Horta)

1. Breu balanç crític de la traducció alemany-català de literatura contemporània

Joan Ferrarons i Llagostera, traductor

La recepció de la literatura alemanya contemporània coneix a casa nostra una llarga tradició. Amb tot, una anàlisi detallada de la seva situació mostra un panorama desigual, amb algunes llacunes considerables.

Per preparar aquest escrit hem buscat al Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya (CCUC) alguns dels escriptors contemporanis en llengua alemanya més destacats. Concretament, hem limitat la cerca a autors nascuts després de l'any 1800 i hem comptat quantes obres se n'han publicat en català. Les xifres que oferim a continuació no representen el nombre d'obres traduïdes, sinó que inclouen les reedicions d'una mateixa obra, cosa que a parer nostre ajuda a reflectir l'interès del públic per certs títols i escriptors.¹

Així, entre els autors més traduïts al català hi figuren noms com ara Bertolt Brecht (amb 108 obres en la nostra llengua), Franz Kafka (86), Arthur Schnitzler (55), Rainer Maria Rilke (53), Friedrich Dürrenmatt (52), Hermann Hesse (48), Thomas Mann (47), Stefan Zweig (43), Michael Ende (36) o Thomas Bernhard (33).

Malgrat això, entre els escriptors més influents també n'hi ha que amb prou feines han estat traduïts, en clar contrast amb els anteriors: Max Brod (0), Theodor Storm (0), Christian Morgenstern (1), Karl Kraus (1), Heinrich Mann (1), Siegfried Lenz (2) o Alfred Döblin (6).

Si repassem ara algunes escriptores de relleu, veurem que, tot i que a la llista hi ha tres de guanyadores del premi Nobel de literatura, han estat molt més pobrament rebudes que llurs homòlegs masculins: Cornelia Funke (23), Herta Müller (8), Johanna Spyri (6), Elfriede Jelinek (5), Anna Seghers (3), Nelly Sachs (2) i Ingeborg Bachmann (2).

Val a dir, però, que l'objectiu d'anostrar autors forasters no és només fer-ne accessibles les obres a un públic que no en parla la llengua, sinó que quan els traduïm al català, n'incorporem les veus al nostre paisatge literari i fem possible una creació que hi estigui en diàleg o que els prengui per referents. A parer nostre, aquesta recepció de la literatura alemanya avui no és tan entusiàstica com ho era dècades enrere i no es pot comparar, ara com ara, amb la influència que exerceixen a les terres de parla catalana altres àmbits de la cultura germànica, com ara la filosofia o la música electrònica. Això es pot explicar adduint diversos factors, però a continuació sols n'exposarem els que ens semblen de més pes.

El primer i més obvi és l'hegemonia aclaparadora que la cultura nord-americana exerceix arreu del món, no només en la literatura, sinó en gairebé tots els àmbits, que catalitza canvis importantíssims en el nostre estil de vida i fins penetra el nostre folklore. Aquest vassallatge situa en segon terme, molt endarrere, la nostra recepció de totes les altres cultures, excepció feta de l'espanyola.

1. Les dades les vam extreure durant els mesos de setembre i octubre del 2018.

En segon lloc, les traduccions d'obres alemanyes al català òbviament faciliten que el públic es familiaritzi amb aquesta literatura, però també es podria sostenir un argument de signe oposat; és a dir, que si el públic conegués millor la literatura germànica, aquest coneixement dinamitzaria al seu torn l'edició en català d'obres alemanyes.

Pel que fa a aquesta qüestió, l'abandó de la literatura universal en el nostre sistema educatiu ens aboca tanmateix al pessimisme, puix que els alumnes superen l'ensenyament obligatori i el batxillerat sense haver sentit a parlar mai, en llur gran majoria, de Shakespeare, Molière o Goethe, per no dir de Plath, Akhmatova o Dickinson ni sortir del límit estret del que solem anomenar cultura occidental. Igualment, cal deplorar que les facultats de traducció sovint no ofereixin assignatures en aquest àmbit i confiïn els estudiants interessats als cursos impartits a les facultats de filologia o a les que els acullen durant les estades d'estudis a l'estranger.

La tercera i última raó que volíem comentar és la qualitat intrínseca de la literatura alemanya actual, que personalment observem amb un bri d'escepticisme. Revisant les obres alemanyes que durant els darrers anys han guanyat premis d'àmbit nacional, veurem que sovint no són tan bones com es podria esperar. En relació amb aquest punt, a més de debatre sobre el talent d'aquests autors, també hauríem de parlar de les presses amb què els editors, empesos pel ritme vertiginós de la producció editorial actual, fan sortir llurs obres.

Com es desprèn del que hem exposat fins ara, hi ha molt per fer. Si pensem en el nostre cas concret, el simple fet que durant els darrers anys hàgim dedicat una part tan significativa del nostre temps i energia a traduir al català literatura alemanya contemporània ja indica que, en conjunt, fem un balanç positiu de la nostra experiència personal en aquest camp. I tenint en compte que entretant no ens hem fet precisament rics, hom comprendrà que és una activitat almenys en part vocacional.

En general, doncs, podem dir que la nostra experiència ha estat bona. Hem treballat amb editores professionals i compromeses, respectuoses amb la nostra feina, si bé de vegades hem patit les presses —proverbials enemigues de la feina ben feta— que suara esmentàvem.

Sens dubte, un dels atractius més grans de l'ofici és que, atesa la (relativa) petitesa de la nostra indústria editorial, molts dels qui ens dediquem a traduir tenim el rar privilegi d'anostrar obres i autors de gran relleu, que en altres llengües ja són traduïts o bé estan reservats a traductors de trajectòria més dilatada. En deu anys de feina, hem tingut la sort de poder traduir autors com ara Kafka, Nietzsche, Hesse, Suttner o Lenz.

Tot amb tot, a aquest balanç positiu hi podem contraposar una mirada crítica. I és que als inconvenients intrínsecs de la nostra professió, en si mateixos menors, cal sumar-hi les nombroses dificultats que hi afegixen el ritme de producció editorial, l'atroc fiscalitat espanyola i els escassos recursos que el públic català —menys nombrós que el d'altres llengües i, comparat per exemple amb l'alemany, amb un poder adquisitiu inferior— posa a disposició de les cases d'edició del país. A la pràctica, això comporta una precarietat laboral que en el nostre cas

és comortable, però que en molts d'altres resulta insostenible, llevat que es disposi d'una altra feina per completar els ingressos.

En resum, bo i exposant alguns dels trets de la recepció de la literatura alemanya contemporània a casa nostra i les seves dificultats, hem esbossat alhora algunes vies per a sostenir-la i millorar-la: una fiscalitat adaptada a la realitat dels petits autònoms, més recursos públics a la traducció i difusió de literatura estrangera, la inclusió de literatura universal als currículums educatius, la reivindicació de la feina de l'editor o l'obertura del cànon a més autors i, sobretot, més autores.

2. El plaer de la bellesa

Ramon Monton, traductor

Llegeixo que l'any 2016 hi havia 7.097 llengües vives al món, de les quals un terç estaven en perill de desaparició, i que l'any 2000 encara en quedaven 10.000. El país amb més llengües parlades és Papua Nova Guinea amb 840, fet no gens estrany tenint en compte la gran quantitat de població que viu en tribus en alguns casos caníbals. Però no som aquí per parlar de caníbals, sinó de traducció.

Els traductors fem de ponts entre llengües, permetem que els parlants de llengües diverses es puguin entendre mútuament, els fem de mitjancers, traslladem paraules i idees d'una llengua a l'altra i, en el cas del nostre país, facilitem que els lectors tinguin accés a autors estrangers en català i contribuïm a reconstruir un sistema literari que no ha tingut la continuïtat i l'evolució normal de tradicions literàries més consolidades, bàsicament per circumstàncies històriques de tots prou conegudes.

Quan jo era petit, el meu pare se n'anava de viatge sovint; era fabricant i anava a fires de la indústria tèxtil, i sens dubte ho aprofitava per fer turisme. Se n'anava nord enllà, cap a l'Europa lliure i democràtica, cap a França, Itàlia i els Països Baixos. I quan tornava de viatge em portava banderins dels llocs on havia estat, cotxes de joguina i, sobretot, paraules, paraules en francès i en italià. Així va ser com ja a set anys vaig aprendre a parlar en un italià en bona part inventat. L'anglès, ja el cantava, si més no amb bon accent, gràcies als Beatles. I cada any, a l'octubre, comprava *L'automobile* per posar-me al dia, en francès, de les últimes novetats automobilístiques del Saló de París.

Però, com he arribat a ser traductor? I per què precisament de l'alemany? Sovint la gent em demana si soc de família alemanya, però no n'és el cas. És un misteri per què sentim una sintonia especial amb una llengua i una cultura determinades. A sis anys, un estiu, una senyora alemanya em va deixar llegir els contes de Kasperle, el titella viu, de Josephine Siebe, en castellà (encara no han estat traduïts al català). I a divuit, pel meu aspecte: ros, cabells llargs, em vaig trobar algun cop que fins i tot els alemanys em prenen per alemany. A deu anys ja feia entrevistes als botiguers del carrer de la Rosa de Sabadell, quan vaig acabar el batxillerat volia ser periodista i havia d'estudiar a l'Autònoma: soc curiós de mena i la feina de periodista permet ficar-se a tot arreu, però em vaig posar a treballar en altres coses. Després volia dedicar-me als còmics, i a l'editorial Brague-

ra em van dir que aprengué a dibuixar; vaig fer dos cursos a l'Escola Massana i finalment vaig deixar les arts plàstiques i vaig començar a escriure literatura automàtica dadaïsta. La traducció va venir després; en principi, aprendre idiomes per viatjar era una idea que m'agradava. Viatjar i entrar en contacte amb altres cultures, de vegades sorprenentment properes, també és estimulante per a algú curiós, i això deu connectar amb la secular tradició europeïsta dels catalans, que sentim Europa com la nostra pàtria, igual que Stefan Zweig. Una vegada un alemany amb qui compartia pis a Münster i amb qui havia tingut llargues xerrades va arribar a aquesta conclusió: «Katalonien gehört zu Mitteleuropa» (Catalunya pertany a l'Europa Central).

Per fi em vaig decidir a estudiar Filologia Anglogermànica, amb la particularitat que no sabia alemany: vaig fer els dos nivells que necessitava en un curs i em vaig especialitzar en alemany i no en anglès. A alemany érem pocs, i em va semblar una opció més personal que no pas continuar assistint a les massificades classes d'anglès. D'altra banda, l'alemany com a llengua em va atreure per la precisió; no cal tant estar pendent del context, com en l'anglès, per copsar exactament què t'expliquen.

A la universitat vaig conèixer uns quants dels autors que després he proposat per traduir a les editorials, com el barroc Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen (el de *L'aventurer Simplicissimus*), els romàntics E.T.A. Hoffmann o Joseph von Eichendorff o el suís Robert Walser, un dels meus escriptors preferits i del qual considero que valdria la pena publicar l'obra sencera. Un dels problemes de l'edició de traduccions d'autors de llengua alemanya és la falta de continuïtat: Walser ja ha estat publicat en tres editorials diferents, de moment, i pot passar que els editors simplement es queixin que els seus llibres «no es venen», «no tenen sortida» o fins i tot «ja no són moda». És una llàstima, per exemple, que de *L'home sense qualitats*, de Robert Musil, que vaig tenir l'honor de traduir, només se'n publicués el llibre primer. I aprofito l'oportunitat per llançar una pregunta: pot ser que els lectors catalans estiguin més familiaritzats amb els autors anglosaxons i els acceptin millor que no pas amb els que procedeixen del món germànic?

A mi m'agraden els llibres difícils, elaborats, plens de frases llargues, pensaments profunds o imatges poètiques; són un plaer i un repte per al traductor, un bon exercici per a la ment i una oportunitat de demostrar la pròpia capacitat. Penetrar en un text, familiaritzar-se amb un autor, sembla un procés màgic; quan ho aconseguixes sembla que la feina llisca i pràcticament ja no et cal consultar cap diccionari: m'agrada aconseguir fins i tot respectar el ritme de la prosa original, amb el benentès que tot traductor és també creador i deixa el seu propi segell en l'obra traduïda.

Fa un cert temps que hi ha un debat sobre la visibilitat dels traductors com a forma de reconeixement. A mi ser invisible ja m'agrada. En tinc prou amb el detall que tenen algunes editorials de fer constar el nom del traductor a la portada del llibre, i agraeixo, si surt publicat cap article sobre el llibre, que el crític esmenti la tasca del traductor, si pot ser amb paraules elogioses. El millor reconeixement, al capdavant, seria que un traductor pogués viure de la seva feina amb més tranquil·litat, cosa que resultaria encara més gratificant si periòdicament no

anés acompanyada del neguit de no saber com arribarà a final de mes o de què viurà el mes següent, si no té notícies de les editorials.

Quan algú em diu que sóc un «traductor consolidat», miro la prestatgeria, els més de cent llibres que he traduït, i penso: potser alguna cosa en quedarà, de tot plegat. Estic satisfet d'haver traduït les obres més importants de Hans Fallada; de les meves traduccions de Musil i de Canetti; dels meus romàntics; de Robert Walser; d'*Els quaranta dies del Musa Dagh*, de Franz Werfel, sobre el genocidi armeni (Premi Ciutat de Barcelona de Traducció en llengua catalana del 2015), i de tots els llibres infantils.

He traduït molta literatura infantil. Així és com vaig començar, fa trenta anys, amb un llibret que es deia *Un viatge amb la senyora Forrellad* per a l'editorial Aliorna, que penso que ni es va arribar a publicar perquè l'editorial va naufragar. I si em demanen «i què fas ara?», els responc «bàsicament, contes infantils», com una sèrie que ja va pel volum sis i es diu *La floristeria màgica*. La meva florista està contenta, perquè ara li compro més flors. Aquí en teniu un tast (*La floristeria màgica. Una sorpresa de color blau cel*):

He preparat un nou xarop de l'oblit. Vuit gotes d'oli de tija de ranuncle coix barrejades amb quatre cullerades de mel de flors. Una dosi encara més forta que l'última vegada. Ara només haig de trobar alguna ocasió per administrar-li el remei.

Encara que Hemingway va escriure que «mai s'hauria de fer res durant massa temps», és difícil cansar-se de la traducció: sempre t'aporta novetats, sorpreses, nous coneixements, estímuls. La traducció és una feina vocacional, pròpia d'individus solitaris que gaudeixen de la companyia d'amics que parlen altres llengües, sovint llunyans en l'espai i el temps però propers en esperit; els traductors sentim plaer en la bellesa i la feina ben feta, i ens fa goig tenir el llibre a la mà i veure que bé que ha quedat.

3. Aquesta Alemanya...

Arnau Pons, poeta, assagista i traductor

Us agraeixo que hàgiu pensat en mi per a aquestes jornades organitzades per la Càtedra Jordi Arbonès. El seu nom sempre em recorda la gran sotragada que em va fer, amb vint-i-tres anys, la novel·la *Cambres estretes*, de James Purdy, que va traduir no sense una certa tibantor, segurament per la incomoditat que l'obra li devia provocar,² però amb eficàcia, malgrat tot. És grat de constatar que el temps

2. Vegeu la carta que Jordi Arbonès adreça a Joaquim Carbó el 3 de juny de 1988, en què li explica que James Purdy li va escriure arran de la publicació de la novel·la en català, i que va adjuntar a la seva carta —que li fotocopia— una tria de poemes d'«amor gai» aleshores publicada a Holanda, cosa que li feu pensar que potser el convidaria a anar als Estats Units per tenir-hi sexe: «Pel que pugui ser, ja m'he comprat un tap, tu!». Com si tota forma d'agraïment que ve d'un homosexual fos interessada. *Epistolari Jordi Arbonès / Joaquim Carbó*, a cura de Montserrat Bacardí. Punctum, Lleida, 2014, p. 444.

no passa debades i que les qüestions més subtils són debatudes a fons, tal com he pogut veure, admirat, a les sessions d'aquest matí. Per això mateix, no puc deixar de confessar la meua desubicació pel fet de no pertànyer a l'àmbit universitari. Em puc imaginar molt bé tot el que podria donar de si l'anàlisi de la traducció que Joan Fontcuberta va fer de l'«Excursió a la muntanya» de Kafka, amb el repte que hi dreça un ningú fet persona.³ D'entrada, no puc deixar de dir que molts dels qui sou avui aquí heu estat col·laboradors o participants d'alguns projectes de traducció que he tingut la sort de poder tirar endavant, com *Carrers de frontera / Grenzen sind Straßen*, una obra de quatre volums que vam coordinar i editar amb Simona Škrabec, amb el patronatge de l'Institut Ramon Llull, a causa de la invitació a la cultura catalana a ser la protagonista a la Fira de Frankfurt de l'any 2007. Recordo molt bé el neguit i les tensions i crispacions que aquella invitació va provocar en molts autors i traductors, que patien pel grau de representativitat que podrien tenir en aquell esdeveniment pel fet que la cultura catalana ha estat durant molt de temps la gran desconeguda o la gran maltractada del públic i la crítica, europeus i d'arreu. I és per això mateix que amb la Šimona vam fer mans i mànigues per mirar d'apaivagar aquell malestar col·lectiu convidant-hi tantes persones com vam poder —un centenar, diria— perquè tinguessin la seva part de protagonisme en aquella fira per mitjà d'aquell llibre de llibres. Diria que pot arribar a ser una obra de referència. Puc dir-ne ràpidament que és un llibre institucional, amb el defecte que els llibres institucionals tenen, que és que els costa molt de caminar. És —no cal dir-ho— una obra polifònica i certament heteròclita, que atorga un lloc privilegiat als personatges que han fet de pont entre la cultura catalana i l'alemanya, però que també fa un lloc a aquells escriptors per als quals la cultura alemanya ha estat determinant per a la seva obra. L'objectiu era, en definitiva, de mirar d'explicar als alemanys la nostra cultura, i se'ns va acudir que la millor manera era de fer-los circular per diferents carrers de frontera, com ara el carrer de Joan Vinyoli i entendre així com Rilke havia estat rebut aquí; pel carrer de Carme Serrallonga, per descomptat; pel carrer de Feliu Formosa, pel carrer de Joan Maragall, etcètera. Era com fer balanç de tot el que la cultura, la política, la filosofia, és a dir, el llegat alemany, han tingut a veure per a la conformació de la nostra cultura, tenint en compte que l'espanyola i la francesa són dues cultures —i ho dic entre cometes, amb el llenguatge sòrdid de Miquel Bauçà— «enemigues», i que, per tant, calia fer un gran salt i emmirallar-se en la cultura alemanya, com a pinyol i també com a caliu ardent d'Europa.

Si he de pensar en aquelles obres d'autors de llengua alemanya del segle xx que noto a faltar a hores d'ara en català —per centrar-nos en la nostra taula—, la primera que diria és, per les seves característiques i per la relació amb Mallorca, *Die Insel des zweiten Gesichts*, d'Albert Vigoleis Thelen, publicada el 1953. Només el gruix pot explicar que no hagi estat traduïda fins ara. I si he de pensar en un algun altre autor que encara ara no hem pogut llegir en català, ara mateix esmentaria, per la singularitat, Hans Henny Jahnn, Gertrud Kolmar, Margarete Susman, Jean Améry i Arno Schmidt. I si encara poguéis demanar més, proposa-

3. Franz Kafka, *Narracions*. Quaderns Crema, Barcelona, 2000, p. 19.

ria de rescatar-ne algun que s'ha tornat introbable o pràcticament introbable, com Jakob Wassermann, Ernst Bloch, Wolfgang Borchert, Peter Szondi, Nelly Sachs, Hermann Ungar o Theodor W. Adorno, amb traduccions que es podrien revisar i podrien servir sobretot per encoratjar-ne de noves.

Pel que fa als nous traductors que a parer meu fan una feina remarcable, l'exemple més avinent el tinc al costat. Fa poc temps he pogut gaudir llegint *La lliçó d'alemany*, de Siegfried Lenz, en la traducció de Joan Ferrarons, que m'ha agradat molt i aprofito per dir-ho. D'ençà d'aquella feina que van ser els *Carriers de frontera*, no segueixo com voldria tot el que ara mateix surt de literatura alemanya en català perquè no tinc temps d'abastar tantes coses. Estic compromès amb l'obra completa de Celan al català, que acompanyo amb notes, i això ocupa una grandíssima part de la meua vida. De totes maneres, i pel que fa al sentit de la nostra trobada —debatre sobre les traduccions o la manca de traduccions de literatura alemanya contemporània—, penso que escau que digui que si la primera novel·la de Sasha Salzman, *Außer sich* (2017), encara no ha sortit en català —tot i haver estat un èxit de vendes a Alemanya i quan ja fa mesos que els editors, tant castellà com català, disposen de la traducció acabada i revisada—, és perquè s'esperen que primer surti en anglès i puguin aprofitar així el ressò que pugui tenir en aquesta llengua... I aquí topem amb un problema que depassa la nostra capacitat de maniobra, que són els capricis i càlculs dels editors. Per als qui no la coneixeu, Sasha Salzman és una autora que va crear una certa expectació a la Sala Beckett amb la seva peça de teatre *Mameloschn* ('llengua materna' en ídix),⁴ i que té, a més, la complicitat d'una molt bona traductora, la Maria Bosom, que la coneix bé i que pot treballar amb ella.

El que també puc explicar breument és de quina manera vaig anar a raure a aquest terreny fracturat i fecund que és Paul Celan i, d'aquí, a la traducció de l'alemany. I el primer que he de dir és que en català malauradament he hagut de fer —com aquell riu que de sobte topa amb un relleu i per força ha de girar— moltes marrades i circumval·lacions, de manera que les meves iniciatives com a traductor de l'alemany van ser, de bon començament, molt desafortunades, i no vaig tenir més remei que haver de traduir al castellà. És a dir, que quan vaig arribar a Barcelona jo era força monolingüe, molt conscientment monolingüe, culturalment vull dir, però al cap d'uns quants anys de viure aquí em vaig adonar dolorosament que per créixer intel·lectualment havia d'aprendre a escriure en castellà. I per això la meua primera traducció de l'alemany és al castellà: són els *Estudios sobre Celan*, de Peter Szondi, una de les traduccions més difícils que he fet mai, que va publicar Trotta el 2005, i que van ser el preludi de la meua edició de *Poesía contra poesía*, de Jean Bollack, també a Trotta, que vaig adaptar a l'àmbit hispànic i que crec que és una gran *ars poetica* del segle xx. Si tot va anar així, és perquè no trobava interlocutors que volguessin entomar els meus projectes i que creguessin que realment era capaç de traduir de l'alemany al català. Vaig fer instàncies per traduir Kafka i

4. Cuito a dir que em sembla una aberració que en català hàgim d'escriure *jiddisch*, o sigui, que hàgim de recórrer a la grafia alemanya. Per a més informació, vegeu aquest article d'Oriol Puig Taulé a *Nívol*: <<https://www.nivol.com/entrevistes/sasha-marianna-salzman-i-el-teatre-politic/>>.

Lichtenberg, per exemple, que van ser infructuoses. Però en francès tampoc no em va anar gaire bé, la veritat. Maurice Blanchot és un escriptor que sempre m'ha interessat, i sembla que ara finalment me'n publicaran una traducció que he tingut vint anys al calaix, *Thomas l'Obscur*, que es veu que és un llibre de culte —sovint se l'esmenta o se'l comenta a teoria literària i també a traducció—, i que, quan el vaig descobrir, només em vaig veure amb cor de poder-lo llegir si el traduïa al català. Per això dic que avui la meva desubicació amb relació a la cultura i el món acadèmic catalans són grans, i encara la percebo d'aquesta manera. I també en certa manera això té a veure —és obvi— amb la mena de feina que faig amb Celan, perquè és el poeta que ha donat sentit a aquesta desubicació. Com pocs, ell ha sabut prendre el pols a la poesia, i això té molt a veure amb la qüestió de la naturalesa de la poesia i de les condicions que necessita per poder sortir immediatament a la llum i fer-se amb la situació o amb l'establishment. De quina manera la poesia porta també en ella mateixa una violència, i de quina manera podem encarar-nos a aquesta violència, que pot ser mítica, simbòlica o vagament esotèrica, és una de les grans conquestes de la poesia crítica.

Pel que fa a la meva activitat com a traductor de Celan, el que puc dir és que no té res a veure amb el que podria fer un traductor professional o un traductor que acceptés aquest projecte i s'hi dediqués amb vista a una publicació programada. Pel fet d'haver tingut la sort de publicar en castellà en una editorial gran, en català se'm va arribar a donar un vot de confiança, i aleshores Josep Cots em va demanar de traduir l'obra completa de Celan en aquest format gros que ell fa —són aquests volums blancs tan ben fets—, tal com ha estat el cas de Guimerà —per iniciativa meua, val a dir-ho— o de Blai Bonet, Lluís Solà o Anna Akhmàtova... I el que li vaig haver de respondre és que no podia, que no m'hi veia amb cor. De cap de les maneres podia emprendre un projecte d'aquestes característiques, com ha fet José Luis Reina Palazón a Trotta, perquè per mi la traducció de Celan va lligada a un treball de desxiframent, de lectura insistent, i de diferenciació del que entenem per sentit i significació, que és una cosa que no només Jean Bollack ha defensat, sinó també Antoine Compagnon a *Le démon de la théorie*, per exemple, un llibre que hauria de ser comentat a les facultats de lletres, a parer meu. I aquest treball de desxiframent del text és una cosa que has de fer bonament com pots: un poema em pot ocupar mesos o fins i tot anys. Ara preparo l'edició de *Sprachgitter*, el tercer llibre que Celan va publicar. Les primeres lectures a fons de *Sprachgitter* potser daten del 2003, després es van tornar a fer de manera més intensa el 2008, i el 2010 hi vaig treballar braç a braç amb Bollack i Werner Wegerbauer, perquè formàvem un equip de lectura dels textos de Celan i de Bachmann. Per tant, és una feina que difícilment puc assumir tal com Cots s'esperava, en un termini de temps raonablement curt. Sí que em veig amb cor, però, de fer-ne la traducció llibre rere llibre, perquè per mi cada llibre té un halo de temps, una organicitat pròpia, una coherència, i és més abastable; després d'anys de barallar-m'hi, allò pot arribar a sortir a la llum, però només quan estic prou convençut que ja està prou perfet. I és evident que trobar un editor que s'avingui a aquest ritme és certament difícil. Només ho pot entendre qui hagi fet l'esforç de llegir Celan realment.

I com deia suara Joan Ferrarons, tampoc no penso que la traducció sigui portar un autor al català, no crec que sigui anostrear-lo, sinó que el que intento, en traduir, és que la revolució, la fractura o el terratrèmol que aquell autor ha provocat en la cultura pròpia puguin esdevenir-se en certa manera en la meua. En Celan, el repte és immens, no puc arribar-hi, perquè la seva poesia s'ancora en la destrucció dels jueus a Europa, un esdeveniment que fractura des de dins mateix la llengua alemanya, la llengua amb què allò ha tingut lloc, i, per tant, en català em veig forçat a dotar els seus textos d'un combat suplementari que s'esdevé en l'àmbit hermenèutic, i això, com que la seva obra s'ha convertit en un terreny en què els diferents corrents hermenèutics han topat —l'hermenèutica filosòfica de Gadamer d'un costat, i l'hermenèutica materialista de Szondi de l'altre, i després encara l'hermenèutica filosòfica de Derrida, que s'ha volgut vincular amb la de Gadamer, i més tard l'hermenèutica crítica de Bollack—, el que intento, a més de traduir l'obra, és que aquestes tensions —si es pot dir així— afectin també l'art de llegir, tal com es practica sovint en la meua cultura. I la mostra més representativa d'això és el volum *Cristall d'alè*, un cicle de vint-i-un poemes, al qual Gadamer va dedicar un opuscle que s'ha fet famós i que durant anys ha estat un model a la universitat. En definitiva, la pregunta és simple: què entenem quan llegim una poesia obscura, que es vol obscura i que per això mateix aporta ella mateixa les claus de la seva comprensió, i que, per tant, enigmatisa, com la de Gabriel Ferrater. És a dir, quins reptes ètics tenim i quines implicacions hermenèutiques se'n desprenen. És intentar fer justícia als textos, fer justícia poètica a uns textos que han volgut ser subversius i que han pensat la poesia des de dins mateix, seguint la llera reflexiva que ja va traçar la poesia de Mallarmé, però amb la historització com a part d'aquesta mateixa reflexivitat.

A la sessió d'avui, el pont que s'ha fet entre Rilke i Vinyoli i al final la lectura del poema «Als nascuts després» de Brecht amb Feliu Formosa, que també surt en un llibre de poemes meu, em fa pensar que, al capdavant, avui tot rima, i que hi ha una mena de reparació d'aquests anys diguem-ne nebulosos que he hagut de viure com a traductor al català. També estic content de tenir aquí a prop meu Ramon Farrés i Anna Soler, amb els quals hem compartit l'espai de la traducció: jo portava una col·lecció a Lleonard Muntaner que es deia «Traus» i en Ramon i l'Anna hi van traduir, respectivament, a instàncies meves, unes *Converses amb Hannah Arendt* i les *Lliçons de Frankfurt*, d'Ingeborg Bachmann. De fet, aquestes *Lliçons de Frankfurt* també parlen una mica de tot el que jo ara maldesmentament he dit. Per tant, si després hi ha paraules vostres, o voleu encetar un debat, serà molt benvingut.

4. La meua experiència com a traductora de l'alemany al català

Anna Soler Horta, traductora

La invitació a participar en aquesta taula rodona m'ha donat l'oportunitat de repassar la llista de traduccions de literatura alemanya en què he treballat durant els vint anys que fa que em dedico (encara que no d'una manera exclusiva) a tra-

duir de l'alemany al català. Respondré breument a la qüestió plantejada distingint entre narrativa i assaig, teatre i literatura infantil i juvenil, un àmbit, aquest darrer, que penso que sovint es deixa de banda. No hem d'oblidar, a l'hora d'analitzar aquest seguit de traduccions, que pràcticament totes han estat fruit d'un encàrrec; tenint en compte això, potser podrem fer-nos una idea de quin és el paper de la literatura en alemany en la política editorial i teatral del nostre país.

En primer lloc, pel que fa a la narrativa i l'assaig, voldria distingir entre traduccions del que solem anomenar *literatura alemanya contemporània* i traduccions de literatura alemanya actual. Puc dir que la meua experiència en l'àmbit de la literatura alemanya actual és molt escassa; escassíssima, de fet. En aquest sentit, he d'admetre que no estic gens al corrent dels autors en llengua alemanya que avui dia destaquen al seu país i que es tradueixen a altres idiomes. Concretament, només he traduït tres autors que eren vius en el moment de traslladar-los al català: Bernhard Schlink, W. G. Sebald i Hans Magnus Enzensberger. Del primer em van encarregar la traducció d'un llibre menor que pretenia aprofitar l'èxit de la novel·la que l'havia precedit: *El lector* (de la qual fins i tot es va fer una pel·lícula). Les obres dels dos altres autors podríem considerar-les el que en diríem «clàssics contemporanis». I en aquesta mateixa esfera és on se situen la resta d'escriptors de narrativa o d'assaig que m'han encarregat de traduir diverses editorials: Arthur Schnitzler, Hermann Hesse, Ingeborg Bachmann, Walter Benjamin, Hannah Arendt i Ödön von Horváth. Per tant, si fem un examen ràpid d'aquests autors en concret —si són representatius o no d'alguna cosa ho haurem de veure en relació amb el que diguin els meus companys—, la conclusió que en podem extreure és que en el camp de la narrativa i l'assaig les editorials només importen autors actuals que hagin tingut èxit en altres llengües a part de l'alemany (entre el públic lector o bé la crítica), i que la resta de llibres traduïts, dels quals ja acostuma a haver-hi una traducció castellana, són títols que qualsevol literatura més o menys seriosa hauria de poder oferir als seus lectors.

Pel que fa al teatre, cal dir, en primer lloc, que els encàrrecs no acostumen a venir de les editorials (els lectors de peces teatrals diria que són gairebé una entelèquia), sinó d'una companyia, un director o un teatre interessat en un dramaturg o una obra determinats. Ha estat així en el meu cas, tret potser de la traducció d'una sèrie d'obres de Bertolt Brecht que em va encomanar l'Institut del Teatre. La resta de traduccions teatrals les he fet per posar-les en escena (i això no treu que al final hagin aparegut també en forma de llibre, més per iniciativa de les companyies que no pas de les editorials). En aquesta classe de traduccions, pensades per a la representació, els autors traduïts també poden classificar-se en dos grups: els anomenats «clàssics contemporanis» (Thomas Bernhard, per exemple) i els dramaturgs actuals (Botho Strauß, Philipp Löhle i Roland Schimmelpfennig). Fixem-nos en el segon grup: com arriben als teatres catalans les obres d'aquests autors? En general, es tracta de peces que ja s'han estrenat als territoris de parla alemanya (Schimmelpfennig, per exemple, és l'autor alemany actual més representat) i que sovint han estat distingides amb algun guardó. (Aquí encaixaria el cas d'Elfriede Jelinek, premi Nobel de literatura del 2004; malauradament, ni el prestigi del premi no ha servit perquè les obres de Jelinek es tra-

dueixin més en català, segurament a causa de la idiosincràsia de les obres mateixes, difícils de transportar fora d'Àustria i d'Alemanya i costoses a l'hora de posar-les en escena.) Cal destacar també, d'una banda, la feina de difusió de la dramaturgia europea que duu a terme la Sala Beckett, la qual convida periòdicament autors d'arreu d'Europa a fer-hi cursos i a presentar les seves obres; i, de l'altra, el suport del Goethe-Institut a la traducció al català (i a altres llengües) de peces d'autors alemanys, una eina molt eficaç per donar a conèixer arreu del món la dramaturgia alemanya contemporània.

Per acabar aquest repàs succint de la meva experiència com a traductora de literatura alemanya, penso que és interessant aturar-nos un moment en la literatura destinada a joves i infants. Com he dit abans, si bé se'n parla poc, representa un percentatge prou significatiu del nombre total de llibres que es publiquen en català (Barcelona, recordem-ho, ha estat històricament un important centre editor d'aquest tipus d'obres). Sobre la meva feina com a traductora en aquest sector, he de dir que d'uns deu anys ençà he traduït una trentena de títols d'autors alemanys actuals. Alemanya, i també Àustria, tenen autors i il·lustradors de primer nivell que han sabut continuar i reelaborar la gran tradició del llibre il·lustrat en alemany d'una manera innovadora, amb uns objectius artístics i literaris elevats. No és estrany, doncs, que una part d'aquesta producció s'importi a Catalunya per mitjà de la traducció. Per cert, voldria aprofitar l'avinentesa per reivindicar aquesta tasca: per a un traductor, enfrontar-se a un conte infantil o una novel·la per a joves no resulta gens fàcil; al contrari, t'obliga a emprar tota mena de recursos creatius i és molt exigent pel que fa al llenguatge.

No em vull estendre més. Espero que aquest repàs de la meva feina serveixi de complement del que han exposat els meus companys i que, així, entre tots, puguem traçar un mapa aproximat de la relació de la literatura alemanya amb el nostre món editorial.